

Скорупська О. П.
*асистент кафедри геодезії та геоінформатики
Львівського національного аграрного університету*
Жак І. Б.
*асистент кафедри геодезії та геоінформатики
Львівського національного аграрного університету*

Skorups'ka O. P.
*Assistant of the Department of Geodesy and Geoinformatics
L'viv National Agrarian University*
Zhak I. B.
*Assistant of the Department of Geodesy and Geoinformatics
L'viv National Agrarian University*

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті обґрунтовано теоретичні та методологічні засади еколого-економічних принципів сучасного використання земель регіону. Визначено підходи до вирішення проблеми охорони навколишнього середовища. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення наявного порядку планування охорони навколишнього середовища й раціонального використання земельних ресурсів. Визначено основні показники для забезпечення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів.

Ключові слова: еколого-економічне землекористування, використання земель, економічна ефективність, екологічна ефективність, вітрова ерозія, родючість ґрунтів.

Вступ та постановка проблеми. Сучасний стан розвитку української економіки, її розбудова на ринкових засадах потребують зміни парадигми прийняття управлінських рішень у сфері захисту довкілля. Значна роль в цьому процесі належить формуванню ефективних економіко-екологічних засад використання земель. Наявна в Україні система організації та управління у сфері природокористування не забезпечує узгодженості економічних та природоохоронних цілей в масштабах країни та її регіонів і, відповідно, реалізації оптимальних економіко-екологічних управлінських рішень. Наявність зазначених вище проблем вимагає продовження та поглиблення наукових досліджень стосовно формування якісно нової ідеології економіко-екологічних засад використання земель.

Стан економіко-екологічної системи регіону характеризується значною низкою екологічних, економічних і соціальних проблем. Вирішення їх на основі розв'язання конфлікту інтересів потребує подальшої розробки економіко-екологічних засад використання земель у сучасних умовах.

Економіко-екологічна ефективність використання земель на прикладі Західного регіону України досліджена як цілісна територіальна система, хоча недостатньо вивчена і висвітлена у внутрішньо регіональному аспекті, зокрема в межах адміністративно-територіальних регіонів. Тому актуальним є проведення досліджень щодо ефективності використання, відтворення та збереження земельних ресурсів, їх оцінки у Волинській області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економіко-екологічної ефективності в сільському господарстві, управління й контроль у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища, еколого-економічне регулювання завжди перебувають у центрі уваги науковців. Серед них слід відзначити О.Ф. Балацького, Г.О. Білявського, І.К. Бистрякова, А.С. Гордійчука, М.М. Данилишина, В.С. Добряка, Д.Ф. Крисанова, Л.Г. Мельника, Є.В. Мішеніна, В.І. Павлова, М.В. Роїка, П.Т. Саблука, А.Я. Сохничка, В.М. Трегобчука, А.М. Тре-

тяка. Зміна економіко-екологічної ситуації та утворення нових форм землекористування у Волинській області потребують більш детального дослідження, що дало б змогу визначити основні напрями й конкретні шляхи підвищення ефективності землекористування. Назріла потреба вдосконалення правової бази, а особливо після прийняття Конституції України, із земельної проблеми, що дасть можливість економічно регулювати систему природоохоронної діяльності.

Існує необхідність дослідження теоретичних і практичних аспектів сучасного стану використання земель Волинської області та обґрунтування основних напрямів їх ефективного використання.

Метою роботи є аналіз сучасного стану використання та відтворення земельних ресурсів Волинської області.

Результати дослідження. Підвищення економічної ефективності землекористування залежить від рівня вдосконалення земельних відносин та впровадження нових форм господарювання в аграрному секторі.

Земельні ресурси є одним з найважливіших компонентів природного середовища та незамінним національним багатством, базисом для розміщення й розвитку природних сил суспільства. Процес людської діяльності зводиться до взаємодії з природою та землею.

Раціональне використання сільськогосподарських земель має забезпечувати постійне відтворення родючості ґрунту, його продуктивної здатності без порушення стійкості агроєкосистеми.

Питання відтворення родючості ґрунтів повинні стати проблемою національної безпеки держави. Серед одних із важливих завдань державної політики в галузі аграрного землекористування слід назвати створення механізму формування сталого землекористування, а на його основі – екологізації, охорони та захисту землі як складової довкілля, збереження, примноження та відтворення її продуктивної сили як ресурсу. Річ в тім, що інтенсифікація цього процесу в нашій країні вже багато років не отримує належного розвитку, не даючи відчутного при-

росту продуктивності, негативно впливаючи на ґрунт і навколишнє середовище.

Механізм розвитку земельних відносин поєднує інструменти й методи адміністративно-правового, фінансово-економічного, організаційного та соціально-психологічного механізмів у єдиному середовищі економічного, екологічного та соціального аспектів сталого розвитку суспільства.

Дослідження проблем еколого-економічного землекористування свідчить про те, що необхідно вирішувати такі три напрями, як еколого-економічна оцінка ведення землеробства; визначення еколого-економічних втрат, викликаних нерациональним землекористуванням; розробка пропозицій щодо відповідальності землекористувачів за відтворення або втрату родючості ґрунтів [1].

Перший напрям присвячений розв'язанню проблеми еколого-економічної оцінки ведення землеробства. Деякі вчені і фахівці вважають, що економічна ефективність сільськогосподарського виробництва – це раціональне використання землі. Ефективність землекористування – економічна категорія, що відображає дію об'єктивних економічних та біологічних законів, що виявляються у зростанні результативності використання земельних ресурсів. Економічна ефективність показує кінцевий результат використання земельних ресурсів як засобу праці, предмета праці. Економічна ефективність землекористування означає одержання максимальної економічної вигоди з одиниці земельної площі за оптимального використання земельних площ, що забезпечує мінімізацію затрат коштів.

Екологічний напрям відтворення земельних ресурсів передбачає досягнення екологічної рівноваги між вирощуванням сільськогосподарських культур на інтенсивній основі, з одного боку, та ступенем безпеки навколишнього середовища, з іншого боку. Необхідно надати пріоритет еколого-економічній оцінці ефективності господарських виробничих процесів перед суто економічною їх ефективністю. Зосередження уваги на економіко-екологічній безпеці в галузі землекористування, збереження її якісних характеристик переважно зумовлюються саме періодом договорів оренди землі. Безумовно, за нетривалої оренди землі економічно та матеріально невігідно вкладати додаткові грошові ресурси для підвищення ґрунтової родючості, захисту землі сільськогосподарського призначення від ерозії та проведення інших робіт.

Другий напрям присвячений визначенню еколого-економічних втрат, викликаних нерациональним землекористуванням.

Втрати родючості ґрунтів характеризуються натуральними (екологічна складова) та вартісними (економічна складова) показниками, такими як площі еродованих і забруднених ґрунтів (за видами забруднення); маса втраченого ґрунту, гумусу, поживних речовин тощо; вартість втраченого гумусу і поживних речовин у перерахунку на вартість органічних і мінеральних добрив, які необхідні для їх відновлення; площі ґрунтів з несприятливою реакцією ґрунтового розчину та сольовим режимом (кислі та лужні, солонцюваті та засолені); площі земельних угідь з іншими негативними властивостями (підтоплені, затоплені, ущільненні, заболочені тощо).

Третій напрям стосується розробки пропозицій щодо відповідальності землекористувачів за відтворення або втрату родючості ґрунтів. Коли землекористувач під час господарювання на землі вживав ґрунтоохоронних заходів, що сприяли підвищенню родючості ґрунтів, йому необхідно було частково компенсувати затрачені кошти. У цьому разі економічне стимулювання спрямоване на

підвищення зацікавленості власників і землекористувачів, зокрема орендарів, у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів, а також захисті земель від негативних наслідків виробничої діяльності. Факт підвищення родючості ґрунтів повинен встановлюватися відповідно до даних агрохімічного паспорта поля або земельної ділянки.

Для умов Волинського Полісся ефективне використання земельних ресурсів в аграрному виробництві ускладнюється проблемами, викликаними вітровою та водною ерозією ґрунтів, проведенням меліоративних робіт, нерациональним використанням засобів механізації, забрудненням земель промисловими відходами, радіоактивними речовинами тощо [2, с. 136].

Інтенсивне використання земельного фонду без урахування екологічного аспекту приводить до порушення агроекологічної ситуації. Для території Волинської області характерне високе антропогенне навантаження на землю та загалом на природне середовище. Загальна площа еродованих земель в області досягає 25,8% від площі угідь. За останні 20–25 років вміст гумусу знизився з 3,5% до 1,5%.

Середньозважений показник вмісту гумусу становить у Володимир-Волинському районі 1,58%, в Горохівському – 1,66%, в Іваничівському – 1,49%, що відповідає низькому вмісту [4].

Земельні ресурси області мають дуже обмежені резерви для додаткового введення площ у сільськогосподарський обіг, а особливо для трансформації в орні землі. Шляхом трансформації простежується тенденція підвищення якості сільськогосподарських угідь. Разом з позитивною трансформацією мають місце ерозійні процеси, негативний антропогенний вплив, що скорочує частку цінних угідь.

Для Волинського Полісся характерна вітрова ерозія ґрунтів. В області вітрова ерозія поширена на ґрунтах із піщаним гранулометричним складом та осушених торфовищах [3, с. 184]. Особливо висока частка еродованих орних земель, що піддані дії вітрової ерозії, становить близько 37%. Основними причинами вітрової ерозії є нерациональні обробітки ґрунту, надмірне його розпушування, знищення захисних лісонасаджень.

Нині у Волинській області головною метою щодо екологічного захисту землі є збереження її якісного стану. Ступінь розораності загальної території становить 60%, зокрема розораність угідь складає понад 80%. Для порівняння зауважимо, що у США вона становить 16,9%, в Англії – 29,6%, у Франції – 32%. В області налічується велика кількість непродуктивних земель (табл. 1).

Таблиця 1

Непродуктивні землі області

Назва земель	Кількість, тис. га
Закислені	223,3
Заболочені	129,2
зокрема, слабо заболочені	73,3
середньо заболочені	11,4
сильно заболочені	44,1
Дефляційно-небезпечні	257,8
зокрема, еродовані	1,7
Перезволожені	52,5
Схильні до водної ерозії	105,2
зокрема, слабо еродовані	59
середньо еродовані	32
сильно еродовані	14,2

Недосконалість структури земельних угідь супроводжується дефіцитом гумусу в ґрунті, де він є біоенергетичною основою родючості та регулятором усіх процесів ґрунту.

До розорювання у більшості ґрунтів Волинської області містилось 9–10% гумусу, а нині – лише 2,5–3% і менше.

Фактичний стан землекористування у Волинській області негативно впливає на ґрунтову родючість, що приводить до екологічної кризи. Широкомасштабне використання земельних ресурсів зумовлює необхідність ефективного використання земель.

В сучасних умовах формується природо руйнівний техногенний тип агропромислового комплексу. Невпинне зниження ґрунтової родючості є одним з показників деградації ґрунтів.

Для визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів користуються визначенням рівня корисного ефекту у вартісному та натуральному виразах на 1 га земельних угідь, виявленням резервів та шляхів збільшення корисного ефекту землекористування. Динаміка економічної ефективності використання відтворення та збереження земельних ресурсів Волинської області останнім часом характеризується суперечливими тенденціями, які зумовлені дією об'єктивних і суб'єктивних чинників. Оцінка родючості земель та визначення ефективності використання землі ґрунтуються на виході продукції з одиниці земельної площі. Економічний ефект можна одержати шляхом запобігання збиткам у результаті зниження якості продукції в аграрному секторі, витрат на ліквідацію наслідків забруднення у сільському господарстві, витрат сировини, підвищення затрат на відновлення нормального стану природного середовища. Економічна ефективність виявляється в одержанні певного ефекту під час використання ресурсного потенціалу території за відповідний проміжок часу, зменшенні витрат на відновлення нормального стану навколишнього середовища в результаті підвищення ефективності його охорони та розширеного відтворення ресурсів.

В землекористуванні основними показниками ефективності є урожайність сільськогосподарських культур; собівартість одиниці продукції; розмір валової продукції, валового доходу, чистого доходу на 1 га сільськогосподарських угідь.

Основним показником ефективності використання землі є оцінка родючості.

Під час розрахунку ефективності необхідно визначити весь додатковий чистий дохід. Він створюється за рахунок поліпшення культури землеробства, зниження загальних витрат, поліпшення структури посівів. Економічна ефективність використання землі є одним із вагомих аспектів еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів.

В умовах загострення екологічної ситуації великого значення набувають оцінка й управління екологічною ефективністю використання земельних ресурсів. Для цього необхідно розробити відповідні методологічні та практичні підходи. Екологічна ефективність зменшує витрати на ліквідацію наслідків інтенсивного антропогенного впливу та втручання в навколишнє середовище, створення умов для розширеного відтворення природних ресурсів.

Екологічна ефективність повинна відображати ступінь раціональної діяльності людини, результативність екологічних заходів щодо запобігання збитків, що завдаються виробництвом. Інтенсивне використання земель у Волинській області, а особливо у Луцькому, Горохівському, Локачинському та Іваничівському районах, негативно позначилась на родючості ґрунтів. Мала кількість внесених органічних добрив привела до різкого зменшення гумусу, який є важливим показником екологічного стану ґрунту.

До показників екологічної ефективності використання земельних ресурсів потрібно віднести показники площ ґрунтів, які вилучаються із сільськогосподарського обігу внаслідок ерозії, засолення, заболочення та інших несприятливих чинників.

Ландшафти області належать до двох типів, а саме поліського з переважанням боліт, луків, соснових і дрібнолистяних лісів та лісостепового з поширенням в доісторичному минулому лучних степів і дубово-грабових лісів, а в наш час – переважно орних земель.

Волинська область має рівнину поверхню, середня висота якої становить 195 м над рівнем моря, отже, дещо вища від середньої висоти рівнинної частини країни загалом. Найвища точка поверхні Волині має 292 м над рівнем моря. Вона розташована на півдні області. Найнижча її точка, а саме долина р. Прип'ять, піднімається на 139 м над рівнем моря, отже, відносна різниця у висотах між південним і північним краями області становить 150 м.

Незначні похили поверхні спостерігаються в її польській частині, де максимальні відносні висоти не перевищують 60 м. Тільки в південній, лісостеповій частині області відносні висоти становлять 100 м, що створює значні похили поверхні, а особливо між річками та їх місцевими вододілами. Від величини похилів поверхні залежить швидкість стікання дощових вод, швидкість течії води в річках, а чим більша швидкість течії води в річках, тим більша ерозійна (розмиваюча) здатність водних потоків. Отже, південна лісова частина області має сприятливі природні передумови для поширення водної ерозії [4].

Для земельної території як лісостепової, так і польської зон характерне нині погіршення стану та якості земельних ресурсів, що є наслідком високої інтенсивності використання земельних ресурсів без вжиття нового комплексу агротехнічних та інших ґрунтозахисних заходів. Спостерігається тенденція зниження рівня родючості ґрунту, особливо погіршення його агрохімічних показників, зокрема вмісту гумусу, який значно зменшився (його середньозважений вміст у ґрунтах області становить 1,6%). Такий стан у землекористуванні свідчить про настання екологічної кризи.

Результати агрохімічної паспортизації сільськогосподарських земель області показують, що сьогодні продовжуються процеси деградації ґрунтів, погіршується їх екологічний стан, агрофізичні, агрохімічні властивості та біопродуктивні функції.

Екологічна ефективність використання, відтворення й охорони земельних ресурсів відображається у збереженні та темпах відтворення природної родючості ґрунтів, що забезпечує вирощування екологічно чистої продукції. Загалом стан землекористування, на жаль, сприяє деградації ґрунтів, зниженню їх родючості.

Для забезпечення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів, визначення їх рівня необхідна така система основних показників:

- 1) забезпеченість сільськогосподарськими угіддями та ріллею на душу населення;
- 2) розораність і сільськогосподарське освоєння земель;
- 3) коефіцієнт екологічної стабільності земельної території, масштаби впливу угідь на навколишню землю;
- 4) дослідження зміни поживних речовин ґрунту;
- 5) ефективність виробництва продукції на одиницю площі (валовий і чистий дохід, вартість валової продукції, урожайність тощо).

Висновки. Сутність ефективності використання землі полягає в знаходженні оптимуму між екологічним та економічним підходами до використання земель. Розораність сільськогосподарських земель має тенденцію до поступового зростання. Агроекологічна оцінка за високого антропо-

погенного навантаження знижується. Скоротились обсяги внесення органічних і мінеральних добрив. Зменшився вихід валової продукції.

Науково обґрунтоване раціональне використання земельних ресурсів можна забезпечити шляхом оптимізації структури землекористування, впровадження найновіших технологій вирощування екологічно чистої продукції,

надання екологічному напрямку пріоритету у розв'язанні господарських проблем на землі, підвищенні родючості ґрунту.

Оцінка фактичного стану еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів Волинської області та перспектив на поліпшення стану сільськогосподарських угідь дає змогу зазначити, що відтворенню та родючості ґрунтів приділяється недостатня увага.

Список використаних джерел:

1. Вайда В.М. Сучасний стан та підвищення ефективності використання земельних ресурсів України. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/16924/1/%D0%92%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0.pdf>.
2. Кузнєцова Т.В., Аверкіна М.Ф. Екологізація аграрного природокористування на прикладі Волинського Полісся. Вісник НУВГП. Економіка. 2007. Ч. 2 (40). С. 135–140.
3. Павлов В.І., Фесіна Ю.Г., Заремба В.М., Мазурик С.М. Детермінація сільськогосподарських земель на ринку нерухомості: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2006. 364 с.
4. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Волинській області за 2016 рік. URL: <https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/%D0%92%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0.pdf>.

ЭКОНОМИКО-ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. В статье обоснованы теоретические и методологические основы эколого-экономических принципов современного использования земель региона. Определены подходы к решению проблемы охраны окружающей среды. Разработаны предложения по совершенствованию существующего порядка планирования охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов. Определены основные показатели для обеспечения эколого-экономической эффективности использования земельных ресурсов.

Ключевые слова: эколого-экономическое землепользование, использование земель, экономическая эффективность, экологическая эффективность, ветровая эрозия, плодородие почв.

ECONOMIC AND ECOLOGICAL PRINCIPLES OF USE OF THE LAND OF THE VOLYN REGION AT THE MODERN CONDITIONS

Summary. The theoretical and methodological principles of ecological and economic principles of the modern use of the lands of the region are substantiated in the article. The approaches to solving the problem of environmental protection are determined. Proposals for improvement of the existing order of planning of environmental protection and rational use of land resources have been developed.

Key words: ecological and economic land use, land use, economic efficiency, ecological efficiency, wind erosion, soil fertility.

УДК 164.1:658.5

Смирнова Н. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Одеського державного аграрного університету*

Smyrnova N. V.

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor of Management Department
Odessa State Agrarian University*

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення сутності економічної категорії «логістична діяльність». Згруповано точки зору вчених стосовно сутності логістичної діяльності з позицій функціонального, процесного та системного підходів. Визначено місце та роль логістичної діяльності в системі менеджменту організації. Запропоновано врахування базових процесів логістичної діяльності в інжиніринговому моделюванні системи менеджменту організації. Отримані результати мають бути спрямовані на вдосконалення розуміння сучасного менеджменту керівниками та спеціалістами вітчизняних організацій, а також прийняття ним більш досконалих управлінських рішень в управлінні організацією як єдиною системою.

Ключові слова: логістична діяльність, менеджмент, організація, функція, операція, процес, моделювання, інжиніринг.